

OM BRUG OG MISBRUG AF REGNSKABER
I ANLEDNING AF
OLE LANGES BOG OM H. N. ANDERSEN

AF
PER BRO

Ole Lange erkender i forordet til sin nye bog, »Den hvide elefant, H. N. Andersens eventyr & ØK 1852–1914«, Gyldendals forlag 1986, at historieskrivningen for ham er fortid, medens dagbladsjournalistikken er hans hverdag. Det bærer bogen da også præg af – på godt og ondt. Lange skriver flydende og fængslende; men hans kildebehandling er mere journalistens end historikerens.¹ Det er en ærlig sag, når produktet blot er læseværdigt, hvis forfatteren da ikke selv påpeger sin »historiske fortid«. Det gør Ole Lange imidlertid,² og dermed bliver hans bog problematisk – ikke i sig selv, for de metodiske problemer kan belyses gennem en saglig kritik – men fordi den journalistiske kildeanvendelse af erhvervslivet kan blive taget for almindelig forskningspraksis, hvilket for mange år fremover ville kunne hindre ucensureret adgang til mange private arkiver, som ellers kunne tænkes gjort tilgængelige.

Jeg skal ikke foretage nogen kronologisk gennemgang af bogen, der nok i mange henseender bringer et acceptabelt sammendrag af de umiddelbart tilgængelige oplysninger om H. N. Andersen – koncentreret om de begivenheder, der interesserer forfatteren – men dog påpege, at Green's Danske Fonds & Aktier i andre henseender giver flere faktiske oplysninger om ØK's expansion end Ole Langes bog. Trods sin titel handler bogen da også om noget helt andet, nemlig om forholdet mellem H. N. Andersen og brødrene Kinch. Derfor ligger hovedvægten også på samarbejdstiden 1887–1905 og det efterfølgende opgør – resten danner kun baggrund herfor.

I firmaet Andersen & Co. i Bangkok (H. N. Andersen var »Co«), optoges efter tur brødrene Preben, Frederik og Emanuel Kinch som

¹ Et mål herfor får man fx. i Langes kritikløse citater af Ed. Brandes artikel i anledning af ØK's 1903-regnskab (s. 119–21). En ting er, at Brandes ikke ved – eller ønsker at vide – at den arbejdskapital, han så omhyggeligt opregner, ikke kan sammenlignes med det regnskabsmæssige udbytte, da kun aktiekapitalen ikke forrentes indenfor driftsregnskabet; dertil burde kapitalen relateres til det regnskabsmæssige overskud, da udbyttet er en beslutningssag; men det skete passer åbenbart bedst i Brandes' kram. Hvordan kan Ole Lange dog viderebringe den slags vās uden korrektion?

² Ole Lange ynder selv at kalde sig journalist, dr. phil.

kompagnoner.³ De to sidste var stadig med, da firmaet i 1897 overgik til ØK; men i utilfredshed med H. N. Andersens ledelse af Kompagniet op sagde Em. Kinch i 1903 sin stilling. Da han ved sin udtræden i 1904 var blevet gjort ansvarlig for tab i Siam med inddragelse af en formueandel til følge, synes det næsten naturligt, at man søgte at gøre F. Kinch ansvarlig for tab i Kina, hvor han havde haft ledelsen. Han viste sig stærkere end broderen og nægtede at have erstatningspligt. Da han slap godt fra det, søgte Em. Kinch at få sine penge igen, hvilket lykkedes langt senere, i 1913, ved et forlig efter en voldgifts- og en retssag.

Ole Lange beskriver først hændelserne i årene 1887–1905 og derefter Kinch-sagen; men de oplysninger, han bringer om samarbejdstiden, stammer i hovedsagen fra Kinchs påstande under det efterfølgende opgør. Herved kommer Lange til det resultat, at H. N. Andersen gjorde sig skyldig i aflæggelse af falske regnskaber frem til 1905, og at han behandlede Em. Kinch uretfærdigt.

Jeg skal i det følgende søge at påvise nogle af de fejltagelser eller -fortolkninger, Ole Lange efter min opfattelse gør sig skyldig i under behandling af bogens to hovedemner: De falske regnskaber og Kinch-sagen.

De »falske« regnskaber

Et selskab vil på grundlag af sit bogholderi kunne opstille flere forskellige regnskaber – og gør det i reglen også. Til brug for direktionens og bestyrelsens overvejelser om virksomhedens øjeblikkelige tilstand og videre virke vil man opstille et internt regnskab, et »privat« arbejdsrapport visende fx. de forskellige afdelingers rentabilitet. Overfor aktionærerne og eventuelt offentligheden vil man opstille et externt regnskab, visende så mange enkeltheder, som ledelsen finder, man kan tillade andre at få indblik i under hensyn til selskabets konkurrencesituation, samtidig med at man må opfylde lovens mindstekrav og investorernes ønske om at få et beslutningsgrundlag (disse to ting vil variere meget til forskellige tider). Dertil kan fx. tænkes et specielt bankregnskab, koncentrerende sig om selskabets kapitalbehov og sikkerhedsstillelsesevne, og et skatteregnskab.

Disse regnskaber vil normalt forudsætte, at selskabet fortsætter sin virksomhed, og vil derfor inkludere en vis foruddiscontering på fremtiden, fx. gennem afskrivning på investeringer fremfor øjeblikkelig udgiftsføring. Forskellen på regnskaberne vil bl.a. bestå i, at man varierer

³ Preben (P. B. C.) Kinch var kompagnon 1887–9. Frederik var prokurist 1887–9 og kompagnon 1890–7, og Emanuel var prokurist 1890–4 og kompagnon 1894–7. De to sidste fortsatte som direktører i ØK frem til 1904.

afskrivningssatserne – over den forventede levetid (internt), det normale åremål eller hvad regnskabet kan bære (externt), hvad loven tillader (skattemæssigt) – hvorved man, hvis selskabet har en antagelig indtjening, kan oparbejde de i andre sammenhænge så berømte »hemmelige« reserver.

Foruden de periodiske regnskaber findes der naturligvis også et afsluttende, likvidationsstatus, der forudsætter, at den normale drift indstilles umiddelbart, at aktivmassen hurtigst muligt realiseres, kreditorerne betales og – normalt – at selskabet hæves efter udbetaling af eventuelt overskydende beløb til aktionærerne. Ved opstilling af likvidationsstatus nedskrives samtlige aktiver til deres formodede realisationsværdi, hvorfor bl.a. restsaldi på goodwill- og etableringskonti⁴ af enhver art normalt vil udgå. Likvidationsstatus vil derfor altid udvise et langt ringere resultat end de periodiske regnskaber.

Likvidationsstatus er en sær størrelse, for ingen ansvarlig virksomhedsleder kan på noget tidspunkt tillade sig ikke – i baghovedet – at have taget tilfældet i betragtning; men på den anden side kan man ikke drive virksomhed ud fra det princip, at kapitalen i en tænkt likvidationssituation – lige fra starten – skal kunne være intakt, thi så kunne selskabet jo ikke foretage langtidsinvesteringer.

Dertil er aktiekapital risikovillig kapital, der af ejerne er stillet til selskabets rådighed til investering. Til gengæld for chancen for udbytte og kapitaltilvækst må aktionærerne leve med risikoen for at miste deres indskud. Der skal principielt altid være dækning for alle kreditorerne tilgodehavender, men behøver ikke at være det for investorernes.

Når Ole Lange påstår, at ØK efter H. N. Andersens direktiver frem til og med 1905 udsendte falske regnskaber, der stadig viste overskud, selv om ca. 60% af aktiekapitalen efterhånden var gået tabt, så gør han sig skyldig i den fejltagelse at anskue om ikke hele det enkelte årsregnskab så dog en stor del af de deri indeholdte enkeltaktiviteter fra likvidationsstatusvinklen. Den betragtningsmåde er ikke relevant i den sammenhæng, for aktiviteterne likvideres jo netop ikke, således at aktiekapitalen ikke var tabt.

Når Ole Lange (s. 160) citerer H. N. Andersen for selv at have vedgået et tab i 1905 af denne størrelsesorden over for redaktør Stein fra »Børsen«, er det kun Steins notater han støtter sig på; og dertil må H. N. Andersen i denne udtalelse selv have anlagt likvidationsvinklen, thi i 1908 vidste han, at tabene ikke var indtruffet i det i 1905 mulige omfang –

⁴ Hermed menes konti for de ved etablering af en virksomhed eller et anlæg påløbende, indledende omkostninger, ikke vore dages skattefradragsberettigede hensættelser til senere etablering.

om overhovedet. Hovedbogholder Hess' udtalelser (s. 160-1) om det samme tab er forholdsvis uinteressante, da de tal, han kan udtale sig om, er de faktiske bogholderimæssige, hvori ikke indgår de »højere oppe« foretagne vurderinger af »fremtidsværdierne«.

Ole Lange har to opgørelser af tabet i Kina i 1904 fra henholdsvis H. N. Andersen og Fr. Kinch (s. 146); men de er efter min opfattelse ikke udtryk for noget definitivt tab. De dækker snarere de beløb, man efter de to's mening måtte hensætte til imødegåelse af tab. Svagheden i Langes argumentation ligger her – som mange andre steder – i, at han kun har tal ud over de i det officielle regnskab opgivne frem til 1905, hvorfor han ikke er i stand til at se, hvor rigtige eller forkerte de officielle regnskaber viste sig at have været. Dertil evner han tilsyneladende ikke at skelne imellem, hvornår et tab indtræffer, hvornår det erkendes som muligt tab, og hvornår det anses for endeligt tabt – og det kan være tre vidt forskellige tidspunkter. Afskrivning af beløbet bør ske fra det midterste tidspunkt; men forsøgene på at få pengene hjem vil fortsætte langt ud over det sidste – antagelig lige til loven erklærer tabet forældet.

Ole Langes påstand om de forfalskede regnskaber holder ikke, ganske simpelt fordi hans grundliggende forudsætning, likvidationsstatus-vinklen, er irrelevant, eftersom selskabet fortsatte sin virksomhed. Dermed være ikke sagt, at H. N. Andersen ikke kan have fusket med regnskaberne, men kun, at Ole Lange ikke har sandsynliggjort noget sådant – langt mindre bevist det. Hvad han med større berettigelse kunne have både påstået og bevist, er det forhold, at H. N. Andersen lige fra ØK's start førte en så offensiv investeringspolitik, at han omkring 1905 havde spændt buen likviditetsmæssigt så hårdt, at ØK, uanset at investeringerne i det lange løb viste sig fornuftige, meget nemt kunne være blevet tvunget ud i en likvidation, fordi der ikke kunne skaffes kapital til selskabets daglige drift, hvorved 60% af aktiekapitalen ville være gået tabt.

Ole Langes brug af regnskaber og tal forstyrrer på flere måder den historie, han fortæller. Hans kursiveringer, når han taler om *officielle* og *interne* regnskaber ligesom antyder, at de første skulle være suspekte, medens de sidste så måtte være sandere. Havde han undladt kursiveringerne, ville ordene have fremstået tydeligere i deres rette betydning.

Han bemærker fx. (s. 71), at mange af hans tal vedrørende forholdene i Siam er interne afregnings- og regnskabstal. Hvor vigtige disse end måtte være for forståelsen af relationerne mellem H. N. Andersen og Kinch'erne, så er de for bedømmelsen af ØK's økonomiske stilling ret ligegyldige, og deres anvendelse uden stadig, omhyggelig markering af deres interne karakter forplumrer billedet af det samlede selskabs stilling. Fr. Kinch

kan klage over, at afregningsmåden lægger hele fortjenesten ved hovedsædet på filialernes bekostning (s. 72); men for ØK's stilling er indvendingerne irrelevante, eftersom det var ét selskab, hvorfor ingen aktionær eller bank stilledes dårligere derved til andres fordel.

Lange beskriver selv skovkoncessioner som langstidsinvesteringer, og han betragter da heller ikke de stadig stigende investeringer heri som tab, men påpeget meget rigtigt det store kapitaldræn, de repræsenterede (s. 70). Han har endda en meget rigtig observation om, at et oprindeligt tab – på skibsfart – kan vendes til en senere gevinst – på skovdrift (s. 69). En tankegang jeg mener, at han burde have fastholdt også i andre sammenhænge.

Når det kommer til fx. savværket i Bangkok, anlægger Ole Lange en anden linie. Her mener han, at udgifterne i de første år – hvor der, samtidig med at anlægget op- og udbyggedes, faldt utilstrækkelig nedbør til flådning fra ØK's skove – burde være taget over de enkelte års driftsregnskaber fremfor at opføres på en skjult etableringskonto i status. Heroverfor skal jeg, uden i øvrigt at kunne sige om den foretagne opdeling på driftsregnskab og status har været korrekt, fremføre følgende bemærkninger, der også i en vis udstrækning kan overføres på andre, påtalte forhold: Det har »altid« være ganske normalt og fuldt lovligt (så længe der da har været lovgivet herom), at et selskab, når det påbegynder en ny aktivitet eller indkører et nyt anlæg, optager den første tids – den kan være måneders eller års – underskud på status som et aktiv under betegnelsen, etableringskonto, for herfra kan tabene så, når investeringerne giver afkast, eller der i øvrigt er midler dertil i selskabet, gradvis afskrives; thi disse indledende tab er jo netop en del af prisen for en sidenhen velkørende virksomhed.

Jeg har selv, som Ole Lange, svært ved at forlige mig med idéen om skjulte etableringskonti på status, men har, som mine undersøgelser af rødderne til Det Transatlantiske Kompagni er skredet frem, måttet erkende, at dette – blandt megen anden i vore dage utilladelig bogholderimæssig praksis – dengang var accepteret både af erhvervsfolk, investorer og banker. Ved behandling af regnskaber er det en absolut forudsætning for et acceptabelt resultat, at analytikeren lever sig ind i tidens praksis.⁵

Lange er chokeret over, at ØK kan opføre savmøllen som indtægtsgi-

⁵ En antydning af regnskabspraksis omkring århundredskiftet giver Sigurd Rambusch »Revisorloven af 1909, forudsætninger og debat« i: Erhvervshistorisk Årbog 1954 s. 79–126; John W. Oldham »Hvornår trængte det dobbelte bogholderi igennem i dansk erhvervsliv?« anf. årbog 1964 s. 108–36; N. J. Hassing Jørgensens erindringer »Om banker og revision« anf. årbog 1981 s. 123–59.

vende, samtidig med at et underskud overføres til etableringskonto. Noget sådant kan imidlertid sagtens være korrekt, hvis man opdeler udgifterne i to kategorier: Den del, der vedrører opskæring af det fremskaffede tømmer skal udgiftsføres til modsvar for indtægten ved salget, medens den del, der påløber, fordi man fastholder arbejdskraften og bevarer anlægget startklart til bedre tider, kan overføres til status. Jeg kan ikke vide, om sådanne overvejelser har ligget til grund for opdelingen, men påpeger kun muligheden.

Ole Lange påtaler også, at man kunstigt øgede fortjenesten ved at optage lagrene af råtræ til dags-, fremfor til købspris (s. 112). Hvis det er et princip, man kun anvender i nødsituationer, har han ret i sin kritik; men er det en ny, fast praksis, er der intet forkert deri, blot bør ændringen bemærkes i de ledsagende kommentarer til regnskabet. Lange skriver også, at ØK i 1904 opfandt en post: »Profit on wood on the way down« for at mindske sit underskud (s. 129); men her gælder det samme: hvis det var en ny, fast praksis, var det acceptabelt – hvis det var en éngangsforeteelse, var det suspækt.

Ole Lange har måske nok til dels ret i sin kritik af brugen af etableringskonto for savværket, da man kan anføre, at overførslerne strakte sig over for lang tid, til at det kan siges at have været korrekt. Heroverfor står imidlertid, at man nok hvert år har ment, at forholdene ville normaliseres næste år, og det vides ikke, hvilke overvejelser man i 1903–4 har gjort sig desangående. Man må så også konstatere, at dispositionerne, da regnen endelig kom, viste sig at have været rigtige.

Ole Lange anfører som et andet punkt, at ØK sælger to skibe til Det Russisk-Østasiatiske Kompagni (DRØK) »for 1,2 mill. kr. over den bogførte værdi« (s. 59). Det er muligt, at ØK fik en reel overpris for skibene; men det siger udsagnet intet om. Den bogførte værdi angiver, hvad skibene havde kostet ØK i anskaffelse, minus senere afskrivninger, og fortæller i realiteten intet om deres salgsværdi, alene fordi denne er en »strakspris« i modsætning til byggeprisen, der forudsætter en senere levering. Lange kalder det en formel pris og overprisen en papirgevinst; men kan han nu det? Ja, hvis han kan bevise eller sandsynliggøre, at ØK ikke ventede at få pengene hjem på handelen – ellers ikke!

Lange redegør for ØK's indtjening på sine skibe ved at sige, at man i 1899 netto tjente 658.000 kr. på en bruttoindsejling på 2,5 mill. kr., i 1900 871.000 kr. på knapt 8,2 mill. kr. og i 1901 534.000 kr. på knap 6,2 mill. kr. (s. 61). Herpå konkluderer han, at rentabiliteten var faldende; men han må nu mene fortjenestprocenten (dvs. overskudsgraden), for rentabiliteten måles på kapitalen og ikke på omsætningen. Kapitalen mener han er konstant, da udvidelsen i 1900 brugtes til andre formål. På næste side

påstår han så, at 1899-tallet var kunstigt forhøjet; men hvis dette er rigtigt, så falder hans ovenfor citerede raisonnement på gulvet. Bortset herfra er dette at sætte fortjenesten i forhold til indsejlingen ret uinteressant; for det, denne skal sammenlignes med, er henholdsvis den i skibene investerede kapital, den for driften nødvendige arbejdskapital, samt risikoen for ikke at få pengene hjem.

Sammesteds (s. 61) angiver Lange også, hvor store kapitaler ØK i tiden 1899-1901 havde bundet i DRØK, og han har – meget overfladisk set – ret, thi i ØK's trykte regnskaber for disse år findes de opgivne beløb på aktivsiden under benævnelsen: Kapital anbragt i DRØK (i 1899 hedder posten dog noget andet); men på passivsiden, står, hvad Lange åbenbart overser, en post benævnt: Midlertidigt lån *for* DRØK (min kursivering). Ihvorvel man altså kan sige, at investeringen var af den størrelse, Lange angiver, så var bindingen af ØK's arbejdskapital deri væsentlig mindre, og spørgsmålet om hvor stor bindingen af egenkapitalen var, er noget helt tredje, da en del af arbejdskapitalen bestod af lånte midler. Engagementet fremgår af nedenstående skema, hvori ikke er medtaget et åbenbart kortvarigt lån på 1.632.000 kr., som ØK ydede DRØK mod en obligation i 1904. Efter 1905 slås engagementet sammen med andre i posten: Kapital i fremmede selskaber. Sidste kolonne i skemaet viser den investerede arbejdskapital:

	Aktiver Kapitalen anbragt i DRØK	Passiver Midlertidigt lån for DRØK	Netto ØK arbejdskapital anbragt i DRØK
	kr.	kr.	kr.
1899	2.406.008,21	2.406.008,21	0,00
1900	5.676.368,15	2.549.356,45	3.127.012,30
1901	3.521.349,37	2.001.250,02	1.520.099,35
1902	2.621.858,55		2.621.858,55
1903	2.588.662,66		2.588.662,66
1904	1.655.520,		1.655.520,
1905	1.497.600,		1.497.600,

Ole Langes tal figurerer som de tre første i aktivkolonnen, og som det umiddelbart vil ses, har de ingen lighed med den investerede arbejdskapital.

Ole Langes videregivelse af talstørrelser fremmer som helhed ikke forståelsen af de økonomiske realiteter. Han forsømmer således at give læseren et referencepunkt i form af et mål for, hvor meget beløbene svarer til »i vore dages penge«. Den slags angivelser vil naturligvis altid være

behæftede med stor usikkerhed, men kunne dog antyde, på hvilket plan forretningen til enhver tid befandt sig.

Lange opgiver for de år, hvor H. N. Andersen selv arbejdede i Siam, kun de absolutte omsætningstal, hvorved han ikke erkender, at nettofortjenesten lå på 20–30%, og at det i realiteten var en åbenbart god forretning, ØK overtog. I modsætning hertil opgiver han for de senere år indsejlingsprocenten for selv enkelte skibe. Dette tyder alt sammen på manglende bearbejdelse af de forskellige kilders talmateriale.

Jeg mener således at have vist, at Lange i sin bog ikke har underbygget sin påstand om, at H. N. Andersen i årene frem til 1905 forfalskede ØK's regnskaber. Jeg mener også at have vist, at hans talmateriale ikke har været egnet hertil, og at hans behandling deraf lader formode, at det ikke har haft den store betydning i bevisførelsen.

H. N. Andersen og brødrene Kinch

Det er en af de faste klicheer⁶ om H. N. Andersen, at han i 1904–5 faldt sine meddirektører og tidligere kompagnoner, brødrene Fr. og Em. Kinch, i ryggen ved at gøre dem ansvarlige for den uheldige udvikling i ØK's forretninger i Siam og Kina; men at retfærdigheden sejrede, da Em. Kinch »vandt« sin injuriersag og senere fik sin af ØK konfiskerede formueandel tilbage. Kinch-sagen er da som nævnt også bogens andet hovedemne. Man kan vel endda sige, at den er Ole Langes hovedhistorie, da det som ligeledes nævnt er her fra at tallene og argumenterne til den ovenfor behandlede anklage for falsk regnskabsaflæggelse stammer. Skønt Lange har godtaget Kinchs beskyldninger, må det retfærdigvis siges, at han i sin beredvillighed til at dømme H. N. Andersen trods alt er uvillig til at kalde Kinch'erne dadelfrie. Han sympatiserer med dem, men ikke helt nok til en hvidvaskning.

Da Ole Langes oplysninger om forholdet mellem H. N. Andersen og brødrene kommer så spredte, virker til dels selvmodsigende og i mine øjne er i modstrid med det også af ham selv i hovedtrækkene accepterede og viderebragte billede, skal jeg søge at finde svar på en række spørgsmål, hvoraf Ole Lange kun forholder sig til nogle: 1) Hvordan havde H. N. Andersen indtil Em. Kinchs opsigelse i 1903 behandlet brødrene, og hvordan havde de reageret på hans adfærd? 2) Fik Em. Kinch en uretfærdig behandling i 1904, og rettede forliget i 1913 op på forholdet? 3) Hvad gjorde H. N. Andersen forkert i forhold til brødrene, og hvordan

⁶ Ordet kliché er anvendt, fordi dette er en af de »historiske sandheder« om H. N. Andersen, som uden hensyn til bevis for det modsatte vil leve videre.

kunne fejltagelserne bedst have været klaret? Min arbejdshypotese, som udelukkende baserer sig på de af Ole Lange givne oplysninger (der udgør nogenlunde min samlede viden om sagen), enkelte af ham ikke anvendte tal i »Andersen & Co.«, samt almene økonomiske betragtninger, er følgende:

1) H. N. Andersen behandlede brødrene yderst large, så længe de passede deres arbejde. Han gjorde dem til velstillede folk mod et beskedent indskud fra deres side, medens de til gengæld ønskede at skrabbe endnu mere til sig, uanset om det måtte ske på Andersens eller selskabets bekostning. Dette ligger implicit i Langes tekst; men han drager af en eller anden grund ingen konklusioner på denne del af forholdet, hvad angår de nævntes karakterer.

2) Em. Kinch fik i 1904 – økonomisk set – nøjagtig den behandling, han havde fortjent, og tilbagebetalingen i 1913 var en form for afpresning mod ØK, muliggjort af ukloge udtalelser fra folkene her og af selskabets ulyst til offentlig omtale af sagen. Det muligt uretfærdige i 1904-ordningen bestod i, at Fr. Kinch ikke fik samme behandling, medens det må anses for retfærdigt, at kun brødrene blev afkrævet tilbagebetaling, da kun de trådte ud af selskabet.

3) Min konklusion på det af Ole Lange fremlagte materiale – læseren må drage sine egne – er denne, at H. N. Andersens grundlæggende fejltagelse turde være, at han gjorde Fr. og Em. Kinch til kompagnoner i Andersen & Co. Det kunne måske tilgives ham, da medejet formentlig var stillet dem i udsigt ved udrejsen til Siam, hvis han så i 1897 – ved stiftelsen af ØK – havde skilt sig af med dem. For at lade især Em. Kinch fortsætte som direktør i ØK, var en utilgivelig brøler. Selv Ole Lange lader sine steder skinne igennem, at Em. Kinch ikke var sin stilling voksen.

Til underbygning af min argumentation under punkt 1 kan opstilles en tabel over udbytteandele og tidligere gager for kompagnonerne i Oriental Provisional Store (1887–9) og Andersen & Co. (1890–7). Udbyttet for 1894 falder i to dele, da der i forbindelse med interessenten P. Andersens død foretages en opgørelse i året. Fr. Kinch har fået løn, \$ 100, i et antal måneder i 1887 og antagelig også i en del af 1889. Det vides ikke, om kompagnonerne fik løn for deres arbejde ved siden af udbyttet, og ej heller, om der betaltes udbytte for 1897 (indtil ØK's overtagelse) – beløbet kan meget vel være indregnet i overtagelsen. Alle beløb er i mexicanske \$ (kilde: Andersen & Co. – tabellen er ikke identisk med Ole Langes tabel 1 og 2).

	H. N. Andersen	P. Andersen	Pr. Kinch	Fr. Kinch			Em. Kinch		
	Udbytter	Udbytter	Udbytter	Gager	Gratia- ler	Udbytter	Gager	Gratia- ler	Udbytter
	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	kr.
1887	?	?	?	?	?				
1888	1793,28	1793,28	1593,27	1200,-	500,-				
1889	2010,22	2010,22		?	?	557,83			
1890	9732,39	9732,40				6488,26	1500,-		
1891	12790,65	12790,65				8527,11	1500,-	600,-	
1892	8784,88	8784,88				5856,59	1500,-	600,-	
1893	4577,97	4577,97				3052,-	2040,-	600,-	
1894	4341,93	÷ 980,04				3088,36	1020,-	300,-	1743,59
1895	17211,87					12048,31			5163,56
1896	21469,54					15028,68			6440,86

Det er sandsynligt, at brødrene kom omtrent tomhændede til Siam; men der kan til gengæld næppe herske tvivl om, at de derefter arbejdede som heste på at bringe firmaet og sig selv frem i verden – spørgsmålet er, hvor langt evnerne rakte? Det skal vi se på, men herunder må arbejdsindsatsen ikke glemmes.

Da Oriental Provisional Store startes januar 1887, indtræder P. B. C. Kinch som interessent med \$ 4.000 (lånte), svarende til $\frac{1}{3}$ af kapitalen. Han beholder indtil videre sit andet arbejde og ordner Store'ns korrespondance i fritiden, og brødrene i København virker som dens agenter i Danmark. Da han udtræder i 1889, udløses han med \$ 12.000, der betales over nogle år. Hans kapitalandel var primo 1889 \$ 5.134, men han får ikke del i udbyttet for 1889 – alt i alt en rimelig behandling.

Allerede i 1887 kommer også Fr. Kinch til Siam og ansættes som prokurist i Store'n. Da broderen udtræder i 1889, indtræder Fr. Kinch i 1890 som interessent i det samlede Andersen & Co. (incl. Store'n) med 25% for \$ 3.000 – nogenlunde svarende til hans indestående i firmaet primo 1890, incl. gratiale for 1889. Det viser sig at være en klog disposition, for hans udbytte for 1890 bliver som vist \$ 6.488 – ikke dårligt for et indskud på \$ 3.000.

Da P. Andersen dør i 1894, reorganiseres ejerforholdet i Andersen & Co., idet Fr. Kinchs andel øges til 35%, og Em. Kinch, der i 1890 havde afløst broderen som prokurist i firmaet, indtræder med 15%. Det vides ikke, hvad prisen herfor blev; men hans opsparing i firmaet var ultimo 1894 godt \$ 2.700 og vel medio 1894 – da han købte sig ind – ca. \$ 2.500, og dette kan meget vel have udgjort hans indskud.

Det fremgår af tabellen, at interessenterne som regel fik et endda

overordentligt godt udbytte af deres indskudte kapital og arbejde, idet foruden overskudsandelen den indskudte extrakapital forrentedes med 8% p.a. – der kan dog tænkes at have været problemer omkring frigørelse af midlerne. Hvis Em. Kinchs udbytter, indskud og eventuelle investeringer ved udgangen af 1896 kunne give ham en formue på ca. 55.000 kr. (s. 48), må Fr. Kinchs 25/35% have gjort ham til ejer af måske mindst 150.000 kr. Med et indskud på henholdsvis \$ 2.500 og \$ 3.000 er det da en pæn formuefremgang på henholdsvis 3 og 7 år!

Hvordan samarbejdede brødrene så med den mand, der trods alt – uanset motiverne – havde givet dem chancen for at nå denne (relative) velstand? Det hedder herom (s. 49): »Allerede i april 1894 ytrede Fr. Kinch over for sin broder tvivl om Andersens dispositioner omkring en last teak – uberettiget skulle det vise sig. Og Em. Kinch udviklede i april 1896 over for sin broder, at *Andersen* måtte udtræde af firmaet, såfremt han ikke længere ønskede at arbejde sammen med de to brødre. Der var således klare spor af et modsætningsforhold mellem brødrene Kinch og Andersen. Nu forblev det skjult. Senere skulle det komme åbent frem«. Ole Lange udtrykker indirekte tvivl om brødrenes forretningsmæssige evner. Det hedder i forbindelse med 1894 reorganisationen (s. 42): »En ny kurs blev indledt. Det var blevet nødvendigt. For siden 1892 havde forretningen under hans [H. N. Andersens] periodevise, men ialt 20 måneders fravær, haft vanskeligheder. Den var i klar tilbagegang«. Siden hedder det om ØK-tiden (s. 65): »trods fremgangen i omsætning steg brutto-fortjenesten kun fra knap \$ 58.000 i 1896 (det sidste og bedste år i Andersen & Co.) til godt \$ 59.000 i årlige gennemsnit 1897–1903...« – 1896 var året, hvor H. N. Andersen rejste hjem til Danmark.

Ole Lange går meget let hen over ØK's tab af Store'ns største kunde, den siamesiske marine (s. 65 og 113), som om det var noget, der uafvendigt måtte ske ved lederskiftene i flåden. Havde brødrene været deres stillinger voksne, havde de vel kæmpet for at beholde handelen? Det synes sandsynligt, at historien herom – især hvis den talte til fordel for Em. Kinch – har været fremdraget af ham i Kinch-sagen; og da det måtte blive en forrygende fortælling om bestikkelse og korrupsion, kan man undre sig over, at den mangler hos Ole Lange – hvis der altså var blevet kæmpet for brødrenes side.

I beskrivelsen af ØK's stiftelse viser Ole Lange nok engang brødrenes »solidaritet« overfor både H. N. Andersen og deres fælles firma. Em. Kinch var ikke tilfreds med den opnåede ordning (s. 51), men havde foretrukket, at brødrene var blevet købt ud for 3-400.000 kr. kontant og havde fået gode fremtidsstillinger. I betragtning af, at det ville have givet ham selv 90–120.000 kr. for hans andel i firmaet, og når man betænker, at

han i 1896 havde haft en formue på ca. 55.000 kr. – hvoraf ca. 21.000 dækkede en andel i skovkoncessionen, der ikke skulle indgå i ØK – må man sige, at han virkeligt ønskede at ribbe selskabet for midler helt fra starten (en opførsel, der dog helt var i tidens ånd).

Ole Lange beskriver flere steder Em. Kinchs frustration over ikke at kunne sætte sine synspunkter igennem over for H. N. Andersen; men selv om denne nok har været dominerende indenfor direktionen både i kraft af sin personlighed og sin placering i København, og selv om Em. Kinch kan have ment at måtte henvende sig til ham for at opretholde et tåleligt samarbejdsklima, så havde han som direktør ikke reference til H. N. Andersen, men til bestyrelsen gennem dennes formand. Det synes af Langes fremstilling at fremgå, at brødrene ikke optrådte som ansvarlige direktionsmedlemmer, skønt de modtog gager og tantiemer som sådanne, men som almindelige funktionærer (undskyld udtrykket) – grådige, men ansvarsfrie.

Når jeg under punkt 2 bedømmer den behandling, Em. Kinch fik i 1904, sker det ud fra følgende økonomiske forudsætninger: Jeg formoder, at ØK, da man senere fastsatte en overtagelsespris for henholdsvis Andersen & Co. og skovkoncessionen,⁷ kom til at betale for de fremtidsmuligheder, man dermed mente at have skaffet sig. Betalingen, incl. udløsning af den oprindelige tantiemeordning, er formentlig erlagt i form af en obligation til hver af de gamle kompagnoner (en sådan nævnes af Lange s. 51 og i omtalen af brødrenes udtræden). Jeg formoder, at direktørerne herefter har modtaget lige store gager og tantiemer, så for nemheds skyld vil jeg forudsætte at dette gælder for hele perioden. Med fire medlemmer af direktionen – dvs. de gamle kompagnoner – bliver der for 1897 og 1898 20.000 kr. i gage til hver pr. år, og i tantieme: 1897 ca. 5.000 kr., 1898 0 kr., 1899 ca. 8.500 kr., 1900 godt 16.000 kr. 1901 ca. 13.000 kr., 1902 ca. 8.000 kr., 1903 ca. 4.500 kr. og i 1904 ville der være blevet ca. 15.000 kr. til hver, hvis alle fire skulle have haft tantieme.⁸ Hertil kommer så forretning og afdrag på obligationerne fra 1898 eller 1899.

Hvor man kan sige, at gagen er mere eller mindre overskudsafhængig, så er tantiemen overskudsbetinget, hvorfor i al fald denne del af direktionens indtjening var afhængig af, at man ved regnskabsafslutningerne overførte en del af de afholdte udgifter til etableringskonti på status. Man forudbetalte dermed tantieme på en del af de fremtidige

⁷ Det skete antagelig i 1898, hvor der ikke udbetaltes tantieme til direktionen; 1898 er også det sidste år, hvor direktørernes gager opgives særskilt.

⁸ Talmaterialet stammer fra ØK's trykte regnskaber. Tantiemer for 1899 og 1900 er fordelt efter normerne for 1901 og fremefter.

overskud, idet man til den tid, når man måtte bruge overskudsandele på udligning af kontiene, ville få tilsvarende lavere tantiemer. Når man havde betalt for fremtidsmuligheder ved obligationsudstedelsen, repræsenterede dele af renter og afdrag også en forudbetaling på disse.

Hvad Em. Kinch forsøgte, da han i 1903 opsigte sin direktørstilling, var at indkassere alle fremtidsmuligheder uden at vente og se, om de blev til virkelighed. Da han 14. januar 1904 svarer på H. N. Andersens skjulte trusler om en undersøgelse af hans forretningsførelse, anfægter han morsomt nok ikke – som Ole Lange gør det – brugen af etableringskonti, men er vred over, at de ikke anvendes i videre udstrækning (s. 118). Hans misfornøjelse gælder ikke ØK's resultater, men de interne afregningstal, som han føler stiller hans afdeling dårligere end rimeligt i bestyrelsens øjne.

Lange skriver (s. 116), at Kinch opsigte sin stilling med 14 måneders varsel, hvilket åbenbart skal regnes ham til gode. Men forholdet er mere kompliceret end som så. Opsigelsen er dateret 30. oktober 1903, hvilket betyder, at den er nået København ca. 1. december – H. N. Andersen svarer ham 8. december – så hvis ØK har ønsket at udsende en afløser for ham, har denne først kunnet være i Siam hen på vinteren 1903–4. Han ville imidlertid ikke have fået lang tids vejledning fra Kinchs side, for denne ferierede på Java fra april til juli. At Kinch blev hjemkaldt straks efter, har naturligvis ikke gjort hans afleveringsforretning – til hvem det måtte være – grundigere; men i alle tilfælde har han skullet regne med 2–3 måneder i slutningen af 1904 til hjemrejse og »aflevering« i København. Opsigelsen med 14 måneders varsel ville altså ikke kunne være kommet ØK til gode i nævneværdig grad, selv om han ikke var blevet hjemkaldt i utide, så hvorfor det lange opsigelsesvarsel? Hvis man ser bort fra, at hans kontrakt sikkert har krævet et ret langt varsel – dog næppe præcis 14 måneder – kan forklaringen være den såre enkle, at han, hvis man lod ham blive tiden ud, ville være berettiget til både løn og tantieme for året 1904.

Da Em. Kinch kom til København og skulle ordne sit forhold til ØK, fik han fra H. N. Andersens kærligheden at føle, så det forslog, idet denne for hans vedkommende anlagde likvidationsstatusvinklen uden at gøre det samme for den øvrige direktions mellemregning med selskabet. Det var ubarmhjertigt og brutalt, men efter min bedste overbevisning økonomisk set ikke uretfærdigt. Kinch havde jo netop selv valgt at indkassere gevinsterne på fremtiden uden at afvente dens komme – at likvidere sit forhold til selskabet – medens de andre blev på deres poster (Fr. Kinch gik først, da han provokeredes dertil). Hvad H. N. Andersen og bestyrelsen gjorde, var i realiteten blot at sige, at når han valgte at gå

»før fremtiden«, så kunne han også kun få lov at medtage den del af gevinsten, der vedrørte for- og nutiden. I den erklæring Em. Kinch måtte underskrive for at kunne blive frigjort fra ØK; hedder det herom bl.a. (s. 127): »Til delvis erstatning for det tab jeg ved urigtig bogføring og fejl-dispositioner har påført Kompagniet, giver jeg hermed afkald på den mig i sin tid som tantieme-afløsning givne obligation ... Endelig betaler jeg de mig indtil 1. maj d.å. inclusive betalte renter ... og endelig de mig i årenes løb som tantieme betalte beløb ... hvilke summer ialt udgør kr. 221.379,78 øre«. Ser man bort fra begrundelsen – der kan være rigtig eller forkert – er det tydeligt, at afgørelsen passer fint til likvidationsvinklen. Da Kinchs formue var på ca. 420.000 kr. (s. 125), levnedes ordningen ham altså en restformue på ca. 200.000 kr., hvilket for det første var en ganske betragtelig sum, og for det andet var omtrent fire gange så meget, som han havde ejet i 1896 – året før ØK's stiftelse – og omtrent det dobbelte af, hvad han ved stiftelsen havde ment at skulle have haft for sin andel i Andersen & Co.

Det forekommer mig også, at det billede, Ole Lange tegner gennem citaterne fra Em. Kinchs breve og erindringer, mere viser ham som et forkælet barn, der, uanset det ved, at det ikke har ret, alligevel vil have sin vilje (se især s. 118 ned.), end som en forretningsmand, der mener altid at have handlet til selskabets bedste. Når Fr. Kinch slap for samme behandling – han fremstår i øvrigt som havende haft en hel del mere selverkendelse end broderen – og Em. Kinch i den sidste ende fik sine penge igen, siger det, som Ole Lange også erkender, kun, at ØK anså det for ødelæggende for selskabets image, at striden kom til offentlig debat, og ikke, at brødrene havde ret.

Ole Langes konkluderende kapitel stiller hans bog i et lidt sært lys. Han har opbygget dens centrale afsnit meget ensidigt på Em. Kinchs udsagn – og går så langt som til at dømme H. N. Andersen for falsk regnskabsaflæggelse på grundlag af de af Kinch fremlagte tal og udsagn. Men til slut siger Lange så (s. 218): »I 1904 gjorde H. N. Andersen og bestyrelsen de to brødre Kinch ansvarlige for tabene i Siam og Kina. Andersens behandling af Em. Kinch var barsk. Men den blev utvivlsomt også fremprovokeret af Kinchs egen tvetydige optræden og svaghed. Han fremstod med sine skriftlige erklæringer som en mand, der var skyldig i bedrageri – og vidste det. Men Andersen har vidst bedre. For ham var den fristelse i netop den situation for stor. Han havde brug for en syndebuk for resultaterne i Siam. Den skaffede han sig«. Når bortses fra, at Lange vistnok kører lidt rundt i tidsfølgen når det gælder Kinchs erklæringer og udnævnelsen til syndebuk, må man sige, at i Langes spil

har H. N. Andersen ingen chance: Enten taber han, eller også vinder de andre. Dette demonstreres også når Lange karakteriserer Andersen som en leder der er eksistentielt engageret i sit selskabs overleven (s. 204-5); for nok indrømmer han, at dette ikke gjaldt de andre, tidligere kompagnoner, men her stopper så *raisonnementet*. Det ville åbenbart være for pinligt at skulle erkende, at kollegerne dermed »were in for the take only«, og derefter at skulle tage stilling til, hvad der er værst: En kapitalist, der også er engageret, eller en, der blot er grådig.

Ole Lange har et erkendt problem med H. N. Andersen. Han kan ikke få hold på ham. En proletardreng, der får succes ude i den store verden og derefter også herhjemme. »Skidt Lises« søn, der lærer at gebærde sig alle vegne og ikke udstiller sig til beskuelse – det er for meget af det gode. Der må være noget galt et eller andet sted, men det eneste, Ole Lange har kunnet finde, er Kinch-sagen med dens indbyggede beskyldninger for falsk regnskabsaflæggelse. Det handler bogen så om, som et bidrag til at bringe H. N. Andersen ned blandt os andre dødelige; men Ole Langes materiale – den fremlagte del i det mindste – er for tyndt og dårligt. Han må for ofte harpe på »uheldene« til at det virker overbevisende, og anklagen for forfalskninger fører han efter min opfattelse ikke bevis for. Det svækker bogen, der ender som et krampagtigt fordømmende, men alligevel heltedyrkende epos. Man kunne ønske både for Ole Langes og historiens skyld, at han – med eller uden bevillinger – havde taget sig bedre tid til at bearbejde materialet. Mindre end et par år ville ikke have kunnet gøre det, hvis dommen over H. N. Andersen og ØK – kendelse ukendt – skulle afsiges på et retfærdigt og gennearbejdet grundlag – alene fordi det ville forudsætte, at Ole Lange først skulle erhverve sig de for læsning og forståelse af regnskaber nødvendige kundskaber.

REGNSKABSFUSK OG ANMELDERSJUSK REPLIK TIL EN UHOLDBAR KRITIK

AF

OLE LANGE

Redaktionen har været så venlig at tilstå mig en replik til Per Bros omfattende og indgående kritiske indlæg. Bro har både gennem praksis og studier haft mulighed for at erhverve sig indsigt i regnskabsprincipper